

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.
Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 4,- per jaar, buitenland f 4,60 per jaar.
Voor leden van de Humanistische Luisterkring f 3,- per jaar. Losse nummers f 0,25.
Contrib. Luisterkr. f 1,-. Dit bedrag tezamen met bovengenoemde f 3,- te voldoen.

GEEN STERK ARGUMENT

W e hebben op deze plaats al eens meer gewezen op de zonderlinge positie van de buitenkerkelijke dienstplichtigen, die geen eigen geestelijke verzorging ontvangen, omdat het leger tot op heden slechts de aalmoezenier en de veldprediker kent, en niet, zoals in de arbeiderskampen en de inrichtingen van justitie, daarnaast ook de humanistische raadsman.

Al vele malen is daarover in de volksverteenwoordiging gesproken en sedert het optreden van de nieuwe minister van defensie is dat in versterkte mate het geval. Omdat minister Visser van liberale huize is, heeft zijn optreden bij hen, die deze zaak ter harte gaat, enige verwachtingen gewekt, te meer omdat nog niet zo lang geleden Prof. Mr. Oud voor de radio o.a. heeft gezegd, dat we bij de geestelijke verzorging van onze militairen zeker nog niet zijn, waar we moeten wezen. Ook de Nieuwe Rotterdamse Courant heeft dit verscheidene malen zeer duidelijk uiteengezet.

Dat alles is echter voor de minister tot op heden geen reden geweest, om een stap verder te gaan dan zijn voorganger. Dat heeft hij in de Tweede Kamer bij herhaling gezegd en datzelfde geluid is tijdens de begrotingsbehandeling in de Eerste Kamer te horen geweest. Eén der senatoren heeft enkele suggesties gedaan, o.a. om gedurende een proefperiode van drie jaar humanistische geestelijke verzorgers tot de kazernes toe te laten, een denkbeeld, dat ondersteuning kreeg.

De minister deelde echter mede, dat hij veelvuldig bij commandanten van militaire onderdelen naar het bestaan van een behoefte aan geestelijke verzorging voor buitenkerkelijken had geïnformeerd, maar dat hem daarvan niets gebleken was. Nu vinden we dat

geen bijzonder sterk argument, want we hebben bepaald niet de indruk, dat die geestelijke verzorging nu iets is, waarover militairen, hoe goed ze het ook met de onder hun leiding staande „jongens” of „mannen” voor hebben, zich bijzonder druk zullen maken. Maar het komt ons bovendien voor, dat de minister bij de verkeerden heeft geïnformeerd. Hij had het n.l. aan de ouders moeten vragen als het minderjarigen betreft en bij de betrokkenen zelf. Dat gebeurt ook met de dienstplichtigen van kerkelijke huize, want als die in dienst komen, wordt aan de ouders gevraagd, of zij er mee accoord gaan, dat hun zoon geestelijke verzorging van een aalmoezenier of veldprediker ontvangt. Heeft men daar bezwaar tegen, omdat men als buitenkerkelijke liever zou zien dat b.v. van humanistische zijde hier aandacht aan zou worden besteed, dan bestaat die mogelijkheid niet.

Dat verhaal van die niet gebleken behoefte is overigens helemaal niet nieuw. Het is net zo verteld, toen de verzorging van de buitenkerkelijke arbeiders in de kampen aan de orde was en het is herhaald, toen om toelating tot de gevangenis werd gevraagd. Maar het is in strijd met de feiten; dat is beide keren gebleken, toen eenmaal de mogelijkheid was geschapen, om, voor wie daar prijs op stelde, zich tot een humanistisch raadsman te wenden.

Hoe kan het ook anders bij een volk, waarvan zeker een vijfde deel geen binding meer met de kerk heeft? En misschien zou de minister, als hem de zaak ook ter harte gaat, eens andere informatiebronnen kunnen aanboren, waarvan verwacht mag worden, dat ze iets meer weten van de geestelijke facetten in onze samenleving dan militaire deskundigen.

zeilen

In het centrum van de zeilsport in Friesland, t.w. Langweer, heeft de B.W.C. een zeilkamp georganiseerd. Van 23 juli tot en met 6 augustus zijn er nog enkele plaatsen vrij. Totaal kosten f 55,- per week, incl. volledig pension en huur van de boten. U kunt er een onvergetelijk mooie vakantie hebben.

Vraag nadere inlichtingen bij het Centraal bureau, Oudegracht 152, Utrecht.

EEN STUDENT OVER INGENIEURS EN RELIGIE

De studentenpers is een aantrekkelijk element in de Nederlandse samenleving. Studenten dragen nog geen maatschappelijke verantwoordelijkheid, maar zij hebben wel belangstelling voor de problematiek van ons samenleving en voldoende inzicht en intelligentie om er rake dingen over te kunnen zeggen. Hun critiek — nog niet getemperd door ervaring van eigen tekortkomingen — kan heerlijk fel en striemend zijn. Die felle critiek is meestal niet helemaal rechtvaardig — en soms ook helemaal niet rechtvaardig — maar ze is vrijwel steeds eerlijk en onbaatzuchtig en we waarderen een geluid, dat we van ouderen nauwelijks te horen krijgen. Al nemen we de studententekorten niet volledig ernstig op, we zouden ze niet graag missen.

Onder de studentenbladen neemt het Amsterdamse *Propria Curis* ongetwijfeld de ereplaats in wat betreft de veelvuldigheid van interessante artikelen, maar vele andere dragen op hun tijd een steentje bij. Zo verscheen enkele maanden geleden in het orgaan van het Delfts Studentencorps een bijdrage, die mij pakte en waar mijn gedachten later nog vele malen naar terugkeerden. Reeds de titel was een vondst: „Spiritisme als typische ingenieursreligie”.

Het artikel begint met de vetgedrukte vraag: „Hoe komt het dat zo griezelig veel ingenieurs op latere leeftijd door de knieën gaan in het spiritisme?”. Even later veruimt de schrijver de vraagstelling door te verklaren: „Spiritisme neem ik hier als de meest extreme vorm van uit psychologisch gezichtspunt identieke verschijnselen als morele herbewapening, vrijmetselarij, theosofie, anthrosofie, Christian Science of welke ook van de eindeloze verscheidenheid van afwijkingen van de menselijke geest.”

De auteur is verontrust, omdat het hier gaat om — zoals hij zegt — „lieden, die een zelfde opleiding hebben gehad als wij. Hierbij doel ik niet zozeer op de technische studie als wel op de mentaliteitsvorming in het studentenleven.

Want ons eigen toekomstideaal (eigenlijk is het juist geen ideaal) is de keiharde vent, zonder illusies, de vent, die enorm veel presteert, carrière maakt, zonder zich echter teveel te laten storen in de elementaire genietingen des levens. Hard in zaken, onvermurmbaar in zijn bedrijf, maar opgewekt en gezellig in de persoonlijke omgang. Zijn geluk en zijn zekerheid zijn de volheid en de intensiteit van het leven: zijn functie in het bedrijf, de sport en de luidruchtige gezelligheid met zijn kameraden; later de drukte van zijn jonge gezin. Zij geven hem alle de zekerheid, dat zijn leven zinvol gericht is op een doel: het slagen van zijn ondernemingen, zijn opklimmen en het opvoeden van zijn kinderen”.

Dit toekomstbeeld dat onze student afleest aan de levensloop van zijn voorgangers, klinkt optimistisch. Maar nu gaat hij veront- rustende vragen stellen: „Hoe komt het in 's hemelsnaam dat diezelfde kerels, als ze wat ouder worden, opeens gaan meedoen aan spiritistische séances of opzweven in de Morele Herbewapening. Wat is het toch, dat zulke ervaren mannen doet geloven in allerlei, dat wij (dat zijn dus de student en zijn kameraden) direct doorzien als klinkklare onzin?

Waarom laten fabrieksdirecteuren zich onverwachts meeslepen door kinderlijke idealen en worden gezeten huisvaders verleid tot deelneming aan schemerige ritualen van semi-religieuze secten”.

De schrijver laat het niet bij vragen. Hij meent ook de verklaring van deze wonderlijke tegenstelling te kunnen geven.

„Stelt u eens voor wat een schok het voor de geslaagde zakenman en technicus is, als op de duur al zijn zekerheden één voor één verdwijnen. Zijn carrière heeft zijn eindpunt bereikt. Zijn kinderen gaan hun eigen weg. Zijn lichamelijke gezondheid en vitaliteit, die vooral zijn zelfvertrouwen schraagden, takelen af. Vrienden verdwijnen; het wordt stiller en leger om hem heen. Geheel onvoorbereid treedt hij in een crisis, waarin in enkele jaren al datgene, wat voordien zijn leven meer dan vulde verdwijnt.

Juist de sportmens, de dadenmens wordt opeens geworpen in een peilloze twijfel. Radeloos tastend zoekt hij naar een houvast. Niet zijn minste vrees daarbij is, dat hij zal afzakken naar de twijfelaars, die hij altijd zo verachtte. Met zijn oude activiteit zoekt hij nieuwe zekerheden. En wat heeft sneller en meer afdoende zo'n zekerheid voorhanden dan de optimistische heilsleer van wat ik samenvatte onder spiritistische secten. Zij openen opnieuw een geruststellend uitzicht op de toekomst en door hun aanzetten tot zendingsijver geven ze het leven weer zin en inhoud.

Zo komt het voor, dat ingenieurs op hun oude dag propagandalezingen houden voor het spiritisme”.

Sympathiek en wijsgerig klinkt het berustende slot van het artikel: „Rest ons de vraag: mogen wij de bejaarde bedrijfsman zijn goedkope uitstapjes in het rijk van de geest kwalijk nemen. Ik zou zeggen: als hij er gelukkig in is, laat hem. En makkers, laat ons verwachten dat zijn lot het onze wordt”.

Tot zover dus de weergeving van het artikel in de Delftse studentenpers. Nu de vraag, waarom het artikel me zo pakte en ik er moeilijk van los kon komen.

Het zou kunnen zijn omdat wat de schrijver aanduidt als schemerige semi-religieuze secten ook mij niet erg ligt. Als deze afwijkingen van de menselijke geest — om een andere term van de auteur te gebruiken — eens op de hak worden genomen op een manier, die niet helemaal billijk is en die ik daarom niet geheel voor mijn rekening zou willen nemen, kan ik daarover wel een binnenpretje hebben. Maar: al heeft dit bij mijn eerste waardering voor het artikel waarschijnlijk meegesproken, het is stellig niet de reden dat mijn gedachten ernaar terugkeerden. Want het gevoel, dat deze gedachten begeleidde, was geen pret, doch eerder ongerustheid en twijfel. Die twijfel was niet gericht op de inhoud van het artikel, al kan ook te dien aanzien wel een vraagteken worden geplaatst. Immers de stelling van de auteur, dat onder de aanhangers van de door hem genoemde secten zich meer ingenieurs en bedrijfsmensen bevinden dan bijvoorbeeld juristen en medici, zal wel niet op statistische gegevens zijn gegrond en kan dus niet als bewezen gelden. Doch de

vergelijking met andere beroepen — hoe interessant deze op zichzelf is — trof mij niet het sterkst.

Nee, dat ik persoonlijk aan het twijfelen sloeg, was niet zozeer als ingenieur dan wel als humanist. Want al ben ik ingenieur, ik ben geen bedrijfsman en juist dit aspect wordt door de schrijver op de voorgrond gesteld. Trouwens ook: de persoonsbeschrijving van de bekeerde technicus slaat duidelijk niet op mij: ik ben noch keihard, noch gezellig in de omgang. Wat mij vooral ongerust maakte, is dat de plaats van het humanisme in mijn persoonlijke levensgeschiedenis overeenkomstig vertoont met die van wat de studentauteur spiritistische secten noemt, voor de door hem beschreven bedrijfsman. Ik werd lid van het Humanistisch Verbond tegen de tijd, dat mijn kinderen uit het ouderlijk huis gingen verdwijnen en tegen de tijd, dat ik moest constateren, dat ik de wedstrijd sport beter aan anderen kon overlaten.

Dat zou dus kloppen; en hetzelfde geldt voor de ironische zin. „Zo komt het voor, dat ingenieurs op hun oude dag propaganda-lezingen houden”... in mijn geval dan voor het Humanistische Verbond.

Mijn ongerustheid, mijn twijfel concentreerden zich dus op de vraag, in hoeverre het humanisme overeenkomstig vertoont met de in het artikel gesignaleerde bewegingen. Het feit, dat de schrijver het humanisme niet noemt, lijkt er in eerste instantie op te wijzen, dat hij deze vraag ontkennend beantwoordt. Doch kennelijk streefde hij niet naar volledigheid en het zou dus slechts toeval kunnen zijn dat onder zijn voorbeelden het humanisme niet voorkomt. Trouwens: de opvatting van de auteur is in deze niet doorslaggevend en ik moest met mezelf over deze vraag in het reine komen. Dat er bepaalde overeenkomsten zijn aan te wijzen tussen de aangevallen secten en het humanisme, spreekt haast vanzelf. Die gemeenschappelijke trekken, die men ook bij elke godsdienst aantreft, berusten erop dat we in al deze gevallen te maken hebben met een levensbeschouwing, met een samenhangende combinatie van een bepaalde kijk op de wereld en van bepaalde opvattingen inzake de juiste levenshouding van de mens. Tegen deze overeenkomst bestaat uiteraard geen bezwaar. Waar het om gaat, is wat men zou kunnen noemen het niveau, het peil van de levensbeschouwing. Onze student geeft duidelijk aan hoe hij in dit opzicht tegenover de avonturen van zijn oudere ingenieur staat. Zijn gevoelens komen tot uiting in een reeks tekenende termen: „zweven, schemerig, kinderlijk, klinkklare onzin”. Als we even de termen van de beginselverklaring van het Humanistisch Verbond gebruiken, kunnen we zeggen, dat deze verwijten betreffen een onvoldoende bereidheid tot redelijke verantwoording.

Hierbij blijft het echter niet en de verdere critiek, die tevens aangeeft, waarom verstandige mensen bereid zijn „klinkklare onzin” te geloven, treft dieper. Het artikel spreekt van „optimistische heilsleer”, „geruststellend uitzicht op de toekomst” en over „Goedkope uitstapjes in het rijk van de geest”. Hier ziet de schrijver ook het onderscheid tussen wat hij als religieuze secten aanduidt en de oudere godsdiensten. Want als hij zich afvraagt, waarom deze niet een toevluchtsoord voor geschrokken oudere dadenmensen vor-

men, zegt hij: „Misschien niet, omdat zeker het protestantisme hem nimmer zo'n levenszekerheid kan schenken. Hij wordt daar verwickeld in een problematiek van schuld, lijden en twijfel, waarvan hij in de kracht van zijn leven ook al zo'n afkeer had”.

We kunnen dit zo vertalen, dat hij de protestantse godsdiensten wellicht wel als niet-redelijk, maar niet — zoals de religieuze secten — als goedkoop beschouwt. Waar hij het Katholicisme plaatst, blijft onbeslist en dit geldt — zoals reeds is gezegd — ook voor het humanisme.

Ik ging dus de verwijten in het artikel wat nader beschouwen van het oogpunt uit in hoeverre ze ook voor het humanisme geldigheid bezitten. Maar ik kwam daarbij op verschillende redenen om deze vraag ontkennend te beantwoorden.

In de eerste plaats stelt het humanisme de eis van bereidheid tot redelijke verantwoording in denken en doen. En al betekend dit uiteraard niet dat elke humanist zich hier aan te allen tijde houdt: dat het humanisme juist in dit opzicht — vergeleken met andere levensbeschouwingen — te kort zou schieten, is niet vol te houden. In overeenstemming met deze trouw aan de rede, biedt het humanisme geen heilsleer, geen geruststellend uitzicht. Het aanvaardt onze onwetendheid over oorsprong en zin van wereld en leven en onze ongewisheid over wat de toekomst ons zal brengen. Het tracht de mens te zien in zijn zwakheden en in zijn mogelijkheden, maar weigert de illusie van een dieper inzicht dan menselijke vermogens kunnen bieden. Het spreekt zich vooral uit over wat de grondslag van onze daden behoort te zijn en geeft aan waarop zij behoren te worden gericht. Die grondslag formuleren we als een waardebesef, dat ons brengt tot eerbiedigen van elke mens in zijn menselijke waarde en die richting als: vrijheid en gerechtigheid. Maar het humanisme erkent tevens onze onzekerheid over de gevolgen van onze daden, zodat zelfs bij gelijke grondslag en bedoeling de inzichten der mensen uiteen zullen lopen over het juiste handelen in bepaalde omstandigheden. Nee, voor mijn ongerustheid was geen reden. Het humanisme kan niet dienen als een verzachtend medicijn of als pasklaar recept; het vormt geen vlucht voor de werkelijkheid, geen vlucht in de illusie. Aan een humanist kan niet worden verweten, dat hij een geestelijk goedkope oplossing heeft gekozen. Dat aan vele humanistisch denkenden kan worden verweten dat zij een financieel goedkope oplossing kiezen is een andere zaak en thans niet aan de orde. Onze student heeft terecht bij zijn voorbeelden het humanisme niet genoemd. En op het ogenblik, dat ik aldus de ongerustheid en twijfel, in mij gewekt door het boeiende studentenartikel, weer heb weggeredeneerd, bedenk ik, dat het een algemeen-menselijke eigenschap is gemakkelijk overtuigende redenen te vinden, die opvattingen, waar wij aan gehecht zijn, tegen opkomende twijfel verdedigen. Misschien was dit ook bij mij het geval. Maar de tijd laat mij niet toe, daar thans nog op in te gaan; ik eindig dus toch nog met een portie twijfel, die naar mijn inzicht nu eenmaal onverbrekelijk met een humanistische levensbeschouwing is verbonden, en trouwens voor ieder gezond is.

prof. dr. J. P. MAZURE

CULTUUR

Nu en dan plengen wij een klein offer op het altaar van de cultuur. Dat doen wij gedeeltelijk uit innerlijke aandrift. Wij wensen niet gerekend te worden tot de lieden die naar revolvers grijpen als zij het woord cultuur of koeltoer horen. Bovendien hebben wij geen revolver en als wij er een zouden hebben zouden wij er niet mee weten om te gaan.

Voor een ander deel — en wij weten zelf niet hoe groot dit deel is — plengen wij, omdat de cultuur een godin is, die zich niet laat wegcijferen. Zij is veeleisend en straft met harde hand wie zich aan haar erediens tracht te onttrekken. Zij wordt gediend door een ongeteld aantal lekebroeders en -zusters, die onmiddellijk gereed staan ketters onverbiddelijk in de ban te doen. En wie kan zich veroorloven uit de gemeenschap te worden gestoten, overal links te blijven liggen, met de nek te worden aangezien en voor een barbaar te worden gehouden?

Daartoe zijn krachtiger karakters nodig en wij voelen ons althans tot dit martelaarschap niet geroepen. Vandaar dat men ons van tijd tot tijd ook kan aantreffen in de tempels van de god Hai-Hai, waar wij ons onwennig en schuchter bewegen tussen de rhabarbermurmelande aanbidders.

Wij hebben dan ook afgeleerd ons te verbazen over de Kunst in welke vorm zij zich aan ons vertoont. Wij aanvaarden. Wij weten, dat huidige maatstaven andere zijn dan die, welke wij van onze leermeesters hebben meegekregen. Maar wij verbazen ons dagelijks over het gedrag van hen, die bewerken zonder voortdurende injecties van Cultuur en Hai-Hai geen minuut verder te kunnen leven. En bij bezoeken aan musea en tentoonstellingen, schouwburg en concertzaal beleven wij dan ook de meeste vreugde gewoonlijk aan het publiek.

Onlangs bevonden wij ons in een concertzaal. Wij houden van muziek. Misschien is dit trouwens verkeerd uitgedrukt. Beter is het te zeggen, dat wij er plezier in hebben. Wij zijn geen fijnproevers. Wij kennen enkele woorden en uitdrukkingen, die het in de pauze en na afloop van de concerten uitstekend doen, maar als wij terloops opmerken, dat de contrapunctische doorwerking van de variaties in het scherzo bijzonder treffend waren of iets dergelijks, betekent dat niet, dat wij er werkelijk kapot van zijn geweest.

Maar het gebeurt niet zelden, dat wij van het ontwaken tot het ter ruste gaan een top-hit berijden. In het nabije verleden zijn wij naar bed gegaan en opgestaan met Mütterlein en Jezebel. En in deze dagen kan het gebeuren, dat wij ons staan te scheren, terwijl er choralen uit de Mattheus door ons

slaperig hoofd zoemen. Daar kan men niets aan doen. Jezebel en Mattheus komen als zij willen.

Wij waren dus in die concertzaal. De meeste onzer medebezoekers hadden evenals wij hun zondagse kleren aangetrokken en in de vestiaire hadden de heren hun colberts strakker om de schouders getrokken en de dames hadden een spiegel gezocht, opdat zij dadelijk de muze goedgekleed tegemoet konden treden. Er zijn trouwens tegenwoordig ook kunstmanifestaties, waar sommige bezoekers vooraf hun haar even in de war maken en het overhemd iets uit de broek trekken, omdat zij menen dat zij op deze wijze de kunst beter kunnen dienen.

Wij hadden ons voorzien van een programma. Het bleek, dat het menu met zorg en verstand was opgemaakt: Een stukje barok, een stukje romantiek en stukje modern, maar niet te gek.

Persoonlijk hebben wij altijd even moeite met te weten, wanneer het klappen geblazen is. Er zijn gezelschappen, die tussen de verschillende delen van een stuk zolang wachten, dat het onheus lijkt als wij niet reeds te kennen geven, dat het gebodene ons bevalt. De aanduiding van de onderdelen op de programma's geeft niet altijd uitkomst. Wij verlaten ons dus gewoonlijk op de omzittenden en als die beginnen te applaudiseren, blijven wij niet achter. Want ook het niet-applaudiseren is een vorm van snobisme.

Maar het in de handen klappen is een vreemde vorm van uiting der waardering. Als wij thuis een plaatje gedraaid hebben gaan wij toch ook geen kabaal zitten maken. Dan soezen wij nog wat na of wij zakken, nadat de spanning gebroken is, in onze stoelen terug. In de concertzaal maken wij kabaal. Volgens voorschrift. Vóór de pauze slaan wij de uitvoerenden twee of driemaal op het podium terug. Aan het eind een paar keer meer.

En in de concertzaal waar de fijnste fijnproevers des lands bijeen plegen te komen is het de gewoonte, dat het publiek na afloop begint te roepen, opstaat, naar voren dringt. Dat hangt voornamelijk af van de mate van beroemdheid van de dirigent of solist. En de schreeuwende opdringers willen goed laten zien, dat ze volkomen ondersteboven zijn. In dergelijke ogenblikken voelen wij de kracht in ons groeien om te zeggen: „Kom jongens, stel je niet zo aan”.

Wij hebben het eens gedaan, maar het is ons kwalijk vergaan. Wij hebben wel een half uur moeten praten over polyfonie, de atonaliteit en het dominant-none-accoord, voordat wij weer als fatsoenlijke mensen werden aanvaard.

H. H.

lezingen voor de radio

3 april VARA 9.45 uur Dr. H. W. van Tricht: „De heilige richting”.

5 april AVRO 16.00 uur Dr. D. H. Prins: „De verantwoordelijkheid van de mens als opvoeder”.